

ԽՄԲԵԳՐԱԿԱՆ

Ա Պ Ր Ի Լ 24

Սուգերու երկար ու եղերական շղթային վրայ որով մեր պատմութիւնը կ'օղակուի, ինչ սրտառու է եղեռնի վերջին պսակը, ահաւոր հանդոյցի մը պէս իսկաժ գերութեան և նախատինքի գերեզմանին վրայ, մեր բոլոր անմահ հերոսներուն արիւնովը ներկուած, և ուրկէ, Աստուծոյ մը ծնունդին նման, արիւնի գեղեցկութեամբ և լոյսին բարութիւնովը կը յառնէ մեր նոր Հարստութիւնը:

Եւ մեր զոհերուն, մեր պատարազներուն դարաւոր տոգանցումէն արցունքոտ մեր աչքերը կը հանգչին պսակներուն ամենէն ահեղին, ամենէն անպարզերիին վրայ, որուն ծաղիկները մեր միտքին ամենէն մաքուր ընծիւղներէն հաւաքեց ոճիրին ձեռքը և որուն մարմինը հիւսուեցաւ մեր ցեղին բոլոր պարմաններուն և ծերերուն, կոյսերուն և մանուկներուն ճերմակ հաւատքէն:

Հսկայ մեր սուգին ռ՛մ անգուգական և տարաբախտ պսակ: Անոնք որ իրենց միսերուն մարմարը տուին քու յօրինումիդ և անոնք որ իրենց արիւնին կրակը տուին քու յուսակտուր թափառումիդ առնթեր, մշտական կեանքին զարկը ապահովելու քեզի, որ ամբողջական գերեզմանի մը սահմանուած կը կարծուէր, անոնք թող հիմա ականջ տան մեր ձայնին: Այդ ձայնը կը կանչէ ձեզ, ով մեր բոլոր մեռելները, որ դարնան իրիկուն մը ձեր մարմիններուն կորնչական տապանները յանձնեցիք եղեռնին, բայց չյանձնեցիք անոր՝ անմահութիւնը ձեր հոգիներուն:

Ու դուն լսէ մեզի, դուն որ Շահրիկեանն ես, քու մոմիացած, արդէն իսկ երկնքին նուիրուած և երկնքի մը չափ անարատ մարմինովդ, ռ՛մ զործիչներուն ամենէն մաքուրներէն, որուն շրթները չբացուեցան սուտին ու կեղծիքին վրայ,

Դուն որ Ակնունի կը կոչուիս ու խօսքին հմայքը և անոր աստուածային ուժը պտըտցուցիր մեր հոգիներուն մէջ,

Դուն որ Խաթակն ես և կախարդութիւնն ու զինովութիւնը թրթռացուցիր մեր սերունդներու հոգիէն ներս,

Դուն որ Զօհրապ կը կոչուիս ու ճերմակ յեղափոխութեան դրօշը բացիր, երբ կարմիրը արգիլուած էր քու մատներուդ,

Դուն, Մուրատ, անմահ յոյսին և անվհատ պայքարին մեծ մարդարէն որ մահը սրբապործեցիր,

Ու դուն, Վարդգէս, որ բանտարկուած երիտասարդութեանդ վրայ

բարձրացող քու առնականութիւնդ աւագներուն վրայ ապաժամ քաղուած պտուղի մը նման պիտեցիր,

Դուն, բարութեան և խանդի աննման տիպար, Սարգիս Բարսեղեան, որ քուրմը եղար խենթացող սերունդի մը:

* * *

Ու մեր հոգիին մեծ երգիչները,

Դուն աղամանդ հնչիւնին նորօրինակ քնարահարը, որ մեր ցաւը պատգամեցիր և մեր տառապանքը արձանացուցիր ահաւոր խորութենէ մը դէպի վեր, Սիամանթօ,

Դուն որ մեր ցեղին սիրտը յուռութքի մականով մը, նոր խնկամանի մը նման կրակներու տարիք ու հինաւուրց կոյսերուն մարմար ձևերը մեր սերունդին աչքերուն առջևը, շլացնող արձաններու նման ոտքի հանեցիր և զեղեցկութեան ոսկի հաւատքը երգեցիր, Վարուժան,

Դուն որ քու ցեղիդ անհաւասար տխրութիւնը քանի մը զմայլելի էջերու մէջ անհուն հաւատարմութեամբ մը սևեռել զիտցար, Զարդարեան,

Դուն որ հեռաւոր սերունդներուն հազուադիւտ հոգեբանութիւնը անմատչելի արուեստով մը բիւրեղացնել յաջողեցար, Թլկատինցի,

Դուք, երիտասարդ երազին երիտասարդ շղարշներ, որ Գեղամ, Եսայեան, Տօրեան կոչուեցաք,

Ու դուք, Գաղանձեաններ, Պաղտիկեաններ, Փայլակներ, Գալֆայեաններ, Օղանեան ու բոլոր ուսուցիչներ և ուսուցչապետներ, որ իմաստութեան հերարձակ քուրմերը եղաք ու զոհուեցաք մեր ազատագրութեան անկիւնաքարին իսկ վրայ:

* * *

Ու դուք, մեծ ու պզտիկ բոլոր վեղարաւորներդ, որ բարի և աննահանջ աղօթքով մը համբուրեցիք ձեր վրայ բարձրացող սուրբ,

Ու դուք, մեր աննման, մեր պաշտելի տղաք, որ Շապին-Գարահիսարի բերդին վրայ, Ուրֆայի նկուղներուն մէջ, Վասպուրականի հզօր դիմադրութեան օրերուն և Սուէտիոյ բարձունքին ձեր ցեղին անհաւասար դիւցազնութիւնը փառազարդեցիք,

Դուք բոլորդ, բոլորդ լսեցէք մեզի:

Ոտքի՛ ձեր զերեգմաններէն, եթէ կան անոնք, ոտքի՛, հազնելու համար ձեր կոտորակուած ոսկորներուն ձերմակ նշխարումը:

Թող դատաստանները կանխեն արքայութիւններուն խորհուրդը:

Եկէք մեր ձայնին, մենք հեզնութեանը տակն ենք մեռելներու թագաւորութեան: Վասնզի մեզի համար զերագոյն պէտքը ձեր, մեռելներուդ անուած կենդանութիւնն է զերեգմանէն ասդին:

Եկէք մեզի, ձեր բոլոր ոխերուն, ձեր բոլոր վրէժներուն կարմիր ու կրակէ օձերովը: Մենք պէտք ունինք անոնց օղակներովը խեղդելու թշնամին:

Եկէ՛ք մեզի ձեր բոլոր արիւններուն նախատինքովը և ձեր աստուածային բարձրութեան նետուած թուփերովը, մենք որոշած ենք խեղդել թշնամին:

Եկէ՛ք մեզի երբ ձեզ խողխողող ձեռքը նորէն իր մերկ հաթաղանը կը ճօճէ: Եկէ՛ք մեզի, ո՛վ մեր հերոսներուն անմեռ հոգիները: Դարերու քառութեան օրն է որ կու գայ:

Սովրեցուցէ՛ք մեզի անձնութիւթիւնը որ ձեզմով կրկնապէս զմայելի դարձաւ, քանի որ անոր միւռնը ապառաժներուն և աւազներուն վրայ թափեցաւ:

Սովրեցուցէ՛ք մեզի անձնութիւթիւնը հիմա, երբ մեր բազուկներուն տակը իժերուն խուրձն է որ պիտի բզկտուի:

Եկէ՛ք մեզի, ով մեր մեռելները:

Ու թող զիտնան բոլոր անոնք, որ մեր ցաւին և մեր սուգին վրայ երկբայեցան, թող զիտնան թէ մեր փոքրիկ ցեղը իր մեռելներն ալ զիտէ կանչել իր անօրինակ ճակատումին:

Դարեր եկեր են ու անցեր մեր երկրէն և անոնցմէ իւրաքանչիւրը վէրք մըն է բացեր մեր կողին վրայ, կնճիռ մը մեր ժողովուրդի ճակատին և խոց մը մեր հոգիին խորը: Իսկ դարերը որոնք եկեր են ու չեն անցեր, մնացեր են սրպէս սեպուղի տրձանազրութիւն, աւերուած բերդ, խորտակուած կոթող, անոնց նայելով կարելի է կարգաւ մեր երկրի և ժողովուրդի պատմութիւնը:

Արտարին մահացումներ շատ են փորձուած մեր վրայ, սակայն մենք ունեցած ենք միշտ հոգեկան ոյժ մը, զոր վերլուծել դիւրին չէ, որուն մէջ կը միսնան ու կը նոյնանան լեզու, կրօն, ցեղային ընդունակութիւններ, քաղաքակրթութեան ձգտումներ, ընելու համար մեր ժողովուրդը կենսունակ և ուժեղ, ապահովելով անոր զոյատեւման խորհուրդը: Իրաւունք ունէր Իլիա Էրէնբուրգը երբ կ'ըսէր թէ Հայ ժողովուրդի առջև պէտք է ծունկի գալ, հանելով մեր կօշիկները, ինչպէս սովորութիւն է արեւելեան սրբավայրերը մտնելու պարագային:

Իրաւունք ունէր նոյնպէս Եուկոսլաւ մեծ գործիչը երբ կը յայտարարէր. «Հաւատա, Հայ ժողովուրդ, երբ օր մը մարդկութիւնը սթափի իր այժմութմբիւրէն, զուժ չէ որ պիտի ունենայ քու հանդէպ, այլ հիացում»: Մեր ժողովուրդը դարերով ոչ զուժ ոչ ալ հիացում ակնկալած է, այլ Աստուծոյ արդար արեւին տակ ազատ և խաղաղ ապրելու իրաւունքը: Անշուշտ չենք կրնար հրաժարիլ մեր իրաւունքներէն, մեր աստուածաբեալ նախնիքներու արեան զինը եղող հոգիներէն, որոնց սէրը անհերքելի և չհինցող զգացում է, անհուն մուրհակը մեր դարաւոր ժառանգութեան:

Իբրև լոյսի զինուոր, Հայը եղբրական հանգէտութիւնը կը բերէ մարդերուն լոյս կամեցող, բայց ժայռին շղթայուած զիցաբանական հերոսին հետ, որուն լեարդին՝ ամէն ժամ անդդ մը իր կտուցը կը փորձէ:

Եթէ մեր դահիճը ի վիճակի չէր դարերով հակաշուքու իր տափաստանային մղումները, կարենալ մոռնալու մարդերու միաին հեշտանքը, ո՛ւր էին քաղաքակրթ կոչուած ժողովուրդները, որոնք յետոյ պիտի պատուէին բարոյական յաջքները իրենց խղճմտանքին, մարդակերութեան արարքը վերածելու

ինքնապաշտպանութեան տարազի, վարձատրելով ոճրագործը իր քստմանի ա-
րարքին համար:

Սուգի եօթնասուններկու տարիներ են անցեր մեր վերջին մեծ աղէտէն
ի վեր, բայց մենք նորէն մինակ ենք մեր զիալներուն հետ, դուրս մեր զրախ-
տաման հողերէն, որուն մէկ փոքրիկ կտորը միայն մնացեր է մեզի, Արարատի
ոտքին, իբրեւ զերագոյն ապահովութիւնը մեր վաղուան, իբրեւ կախարչ թթխմորը
մեր ամբողջական իրաւունքին:

Ամէն տարի այսօր, ազատուած մեր տնօրեայէն, արցունքոտ աչքերով
կը կենանք Ապրիլ 24ի արիւնոտ պատկերին առջև, որ զերեզմաննոցը եղաւ
մեր մէկ ու կէս միլիոնին: Այս զիշեր մեր մտածումին մէջէն կ'անցնին նորէն
մեր մեռելները, մեր հայրենի լեռներէն ու դաշտերէն, Տէր Զօրէն, իրենց
հազարներս վէրքերով:

Մեծ է թիւը աւագներէն յառնողներուն: Շատերուն վիզին՝ կիսալու-
սինը տապարին, ուրիշներու կողին՝ փոսը նիզակին: Անոնց ստուերները թա-
փանցիկ են և զանկերը հնոց ճառագայթներու, զոր չեն կրցած մարել բոլոր
բարբարոսութիւնները ժամանակներուն: Ահա կարաւանը տղոց, որոնց ազու-
նայուածքէն յոյսին շուշանը միւտոնի պէս կը ճառագայթէ: Շարանը կոյսե-
րուն, որոնք ջուրերու վայփայտաբին յանձնեցին իրենց մարմիններու խորանը:
Անոնք բոլորը մահուան դաշտերէն մեզի կը բերեն չմեռնող զաղափարի ոսկի
երազը: Մեռելները չեն ապրիր երբ երազը մեռնի և ովջերը չեն ապրիր երբ
մեռելները լսեն: Այդ երազը մենք սւնինք միասին, որ մեր այսօրը երէկին և
վաղուան կը կապէ:

Այդ անմեռ յուշերու խորհուրդով է որ ժողովուրդները կը շարունակեն
իրենց պատմական կեանքը, անոնց սրբազան յարգանքին մէջ զոնելու անհրա-
ժեշտ ոյժը, անցեալ եղբերականութիւնը վերածելու ապագայ փառքի: Այն՝ ինչ
որ կ'ընէ նշնակցիւ իր մարտիրոսներուն և սուրբերուն համար, առնելով զանոնք
իր մէջ, վերածելու զանոնք կենդանի ներկայութեան, հոգևոր մխիթարութեան:

Ազգ մը ոգի մըն է և բարոյական սկզբունք մը: Երկու բաներ կը կազ-
մեն այդ ոգին, անցեալի ժառանգութիւնը և ներկայի սէրը: Ապրիլ 24ը եղե-
րական ժառանգութիւնն է մեր անցեալին, իսկ իր անմեռ յիշատակը մեր մէջ
ապրեցնելու գործը զերագոյն պարտականութիւնը մեր ներկայ սերունդին: Եթէ
կարենաք պահել այն իտէալները որոնց համար մեռան անոնք, և մեր նահատակ
սիրելիներու քաղցր յիշատակին մէջէն իրարու երկարին մեր ձեռքերը, եղբայ-
րական զերագոյն ազապատանքով, այն ատեն մեր մեռելները կ'ունենան հողին
խաղաղութիւնը, իսկ մենք մեր պարտականութիւնը կատարած ըլլալու խղճի
պարտքը: Եւ միայն այն ատեն իրաւունք պիտի ունենանք ըսելու, թէ սուգի
օր մըն է որ կ'ապրինք, բայց փառքի տօն մըն է որ կը փառաւորենք: Կոր-
սընցողինք բայց չկորսուեցանք, պիտի կորսուէինք զուցէ եթէ չկորսնցնէինք:
Մեր մեռելները մեր անմահութիւնը շինեցին:

Ե.